

YUGOSLAVYA'DA YAYINLANAN TÜRKÇE SÖZLÜK VE TÜRKÇE KONUŞMA KİTAPLARI

Nimetullah Hafız

Osmanlı devletinin uzun bir süre bugünkü Yugoslavya'ya yerleşmesi, oralarda yaşayan diğer uluslara devlet dili olarak Osmanlıca'yı öğrenmeyi mecburî kılmıştır. Zamanla Müslümanlığı memnuniyetle ve iyice benimsemiş olan Bosna-Herseg, daha az sayıda ise Karadağ ve Sırbistan toplulukları, Müslüman medeniyetine gösterdikleri yakınlıkları dolayısıyla bu dilin öğrenilmesinde ilk öncülüğü yapmış ve bu hususta büyük bir ilgi göstermişlerdir. İlk önce din etkisi ve sonraları Türklerin getirdikleri kültür, san'at ve adetlerin tesiriyle birçok sözler, ana dillerinden sıyrılarak yerlerine Türkçe, Arapça ve Farsça sözler yerleşmiştir. Bütün bu sebeplerle ilk önce Bosna-Herseg ulusu arasında Türkçenin öğrenilmesine yönelen ilk Türkçe - Hırvatçasırpça¹ yazma sözlükler ortaya çıkmıştır. Sarayevolu Aliya Nametak, bu ilginç ilk yazma sözlükler üzerinde yaptığı araştırmalarıyla Hırvatçasırpça dilinin incelenmesine büyük bir gayret sarfetmiştir².

Daha sonraları durum değişmiş. XIX. yy. ikinci yarısında bütün Yugoslavya topraklarında yazma eserler en son noktasına ulaşmıştır. Osmanlı devleti içerisinde yenilikler yapılarak idarî bölünmelerle vilâyetler kuruluyor. Öyle ki o zaman her vilâyetin birer basımevi vardı. Bu basımevlerinde Türkçe, Sırpça dillerinde gazete, dergi ve salnamelerden başka din ve diğer ders kitapları da yayınlanmıştır³. Böylelikle 1866 yılından sonra Yugoslavya'nın birkaç şehrinin basımevinde

1 Hırvatçasırpça veya Sırpçahırvatça dili, iki dilden meydana gelmiş ve Yugoslavya'da bugünlerde devlet dili olarak kullanılmaktadır. Onun için bu iki kelime tek bir kelime halinde yazılmaktadır.

2 Türkçe - Hırvatçasırpça ilk yazma sözlükler hakkında daha geniş bilgi için bk.: Aliya Nametak, «Rukopisi Tursko - Hırvatskosırpki rečnitsi», Yugoslovenska akademiya znanosti i umetnosti, Zagreb - 1968, s. 231-380.

3 Yugoslavya'da vilâyetler ve basımevleri üzerinde bilgi için bk.: İsmail Eren, «Ştampariya Kosovskog vilayeta u Prištini» (Priştine'de Kosova Vilâyetinin Basımevi), Curmime Albanolocike, Priştine - 1968, s. 171-183.

bugüne kadar elli beş Türkçe gazete ve dergi basılmıştır⁴. Yayınlanan kitapların da sayısı az değildir. Bunlar üzerinde ayrıca durmak değerli bir hizmet yapmak demektir. Din ve okul kitaplarından başka, sözlüklerin de yayınlınmaları Türkçe öğrenmek mecburiyetinin hissedildiğini daha iyi ortaya koymaktadır. Bu lüzüm, yalnız bağımsızlığını kazanmış bazı Yugoslav topluluklarının değil, Osmanlı devletinde bulunan Yugoslavya'nın diğer topluluklarında da kendini göstermiştir. Bilindiği gibi II. Abdülhamid'in hükümdarlığı zamanında Sırp okulları da açılmağa başlamıştı⁵. Böylelikle bu dillerde, bir Türk sözlüğüne yalnız Osmanlı devleti zamanlarında değil, Osmanlıların buralardan uzaklaşmalarından sonra da, kiralık Yugoslavyası'nda da, hatta bugünlerde de bir mecburiyet hissedilmiş ve hissedilmektedir. Çünkü bugüne kadar Yugoslav ve Türk ulusları arasında ister tarih, ister kültür bakımından olsun her zaman sağlam bağlar kurma zorunluluğu vardı. Türkçenin öğrenilmesini zaruri kılan sebeplerden dolayı bugüne kadar buralarda birkaç küçük, büyük sözlük, Türk dilbilgileri, Türkçe konuşma kitapları, okuma kitapları yayınlınmıştır. Bugün Yugoslavya'da epeyce Türk halkının bulunması ve bunların kendilerine mahsus ilk ve ortaokul, yüksek pedagoji okulu hatta edebiyatları olması cihetiyle bu kabil kitapların yayınlınması dahi, şimdiye kadar hissedilen boşluğu kapatamamıştır.

Yugoslavya'da Türk dilinin çok eski ve işlenmemiş ilginç bir mazisi vardır. Daha önceki yüzyıllarda yazılmış veya yayınlınmış sözlükler, diyalektoloji ve buradaki Türk ağızları bakımından ayrı bir değer taşımaktadır. Fakat bu yazıda yalnız yayınlınan sözlükler ele alındığı için yazma sözlükler ayrı bir yazıda incelenecektir. Bunun için eski eserde adları geçen ve bugüne kadar karşılaştığımız birkaç sözlük hakkında elde edebildiğimiz kadar kısa bilgi vermeğe ve onlardan aldığımız örnekleri (bu hususta gerekli açıklamaları yaparak) Sırpçahırvatça karşılıkları nazarı itibare alınmadan yayınlamağa girişeceğiz.

4 İsmail Eren, «Yugoslavya Topraklarında Türkçe Basın», «Sesler, Dergisi, Üs-küp - Ekim 1966. sayı 9, s. 51-73.

5 «Sırpsko - Turski, Tursko - Sırpski reğnik», Belgrad - 1899, s. V.

A

TÜRKÇE-SIRPÇA VEYA MAKEDONCA OLAN SÖZLÜKLER**1. TURSKE I DRUGE ISTOČNAČKE REČI U NAŠEM YEZİKU (= DİLİMİZDE TÜRKÇE VE DİĞER DOĞU DİLLER SÖZLERİ).**

Hazırlayan : Popoviç

Yayın tarihi : 1884.

Yayın yeri : Glasnik sırpskog učenog društva, Belgrad.

Cilt sayısı : I.⁶**2. RİYEČI İZ ISTOČNİH YEZİKA KOYE SE UPOTREBLYAVAYU U BOSNİ İ HERTSEGOVİNİ (-BOSNA VE HERSEG'DE KULLANILAN DOĞU DİLLERİ SÖZLERİ).**

Hazırlayan : ?

Yayın tarihi : 1910.

Yayın yeri : Daniyela A. Kayona basımevi, Sarayevo.

Cilt sayısı : I.

Sözlükte, Türkçe ve Sırpçahırvatça kelimeleri lâtin transkripsiyonuyla basılıdır. Türkçe sözcükler espase tarzındadır. Hazırlayanın adı olmadığından yazı kurulu tarafından hazırlandığı düşünülebilir. İçerisinde sözlükten başka ne önsöz ne de başka bir yazı bulunmaktadır. Sözlüğe ortalama 1600 kadar kelime alınmıştır. Bu sözlük, Türkçe sözcüklerin Sırpçahırvatça diline hangi yoldan ve ne gibi değişimlere uğrayarak girdiğini göstermesi bakımından iyi bir belge olduğundan tetkike değer mahiyettedir. Şimdi bu sözlüğün gelişmiş bazı sayfalarından örnekler alalım :

a) 9. sayfanın kelimeleri (Sırpçahırvatça karşılıkları alınmadan) :

Çefil (kefil)

Çehaya (kâhya)

Çeyf (keyf)

Çemal (kemâl)

Çemer (kemer)

Çilit (kilit)

Çitab (kitap)

Çorav (kör)

Çulah (külâh)

Çumur (kömür)

6 Bu sözlük için bk: A. Caferoğlu - Özden Taneriç «Yeniçağ Türk Dili Lügatleri», Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, cilt XIV; İstanbul - 1968, s. 48.

Çenar (kenar)	Çupriya (köprü)
Çenifa (kenef)	Çurak (çorak)
Çeremit (keremit)	Çusegiye (küskü)
Çerpiç (kerpiç)	Çustek (köstek)
Çesatluk (kesatlık)	Çair (çayır)
Çesim (kesim)	Çakiya (çakı)
Çevab (cevap)	Çakşire (çakşir)
Çibur (kibir)	Çalgiya (çalgi)
Çiburli (kibirli)	Çalgiciya (çalgıcı)
Çilim (kilim)	Çalistisati (çalıştırmak)

Çalma (yumak, beyaz türban - takke)

b) Öteki sayfalardan derlenmiş sözler (sırasız):

- Abaniya (bir nevi başlık)
- Ayluk (aylık, maaş)
- Akşam şerif hayr olsun
- Araluk (aralık)
- Arsuz (terbiyesiz, ahlâksız, namuzsuz)
- Astal (masa)
- Azman (burma koç)
- Baltaluk (Çok eskiden bir köyün yakma ihtiyacı ve diğer işleri için harcedilen orman)
- Bandak (Hararettten kendisini hasta bilmeyen)
- Barbut (bir nevi kumar oyunu)
- Binyeciya (binici, ata binme ustası, cokey)
- Bula (müslümanların kadın hocası)
- Ceribaşa (çingene başkanı - yöneticisi)
- Çatkiya (genç kadın örtüsü)
- Çolpaz - Çolpaze (kepaze)
- Dagara (kab)
- Dilçik (dilcik, küçük dil)
- Dolama (bir nevi kadın elbisesi)
- Celep (sürü)
- Eglen (sohbet)

Fıtne

Fuşkiya - fişki (at tersliği, tezek, gübre)

Gurabiya (bir nevi tatlı)

Gyerdek (zifat gecesi)

Halvat (zemin kat)

İbrişim (ipek ipliği)

İşçil - işçiliti (şüphe, şüphelenmek, kuşkulanmak)

Yaylak

Yarak (kanal)

Yaşmak (beyaz namazbezi)

Yoldaş

Kaldırma (kaldırım)

Kaşagiya (kaşağı)

Kiter - kitir (kavruk mısır)

Kiterciya (kavruk mısır satıcısı).

Lagum (mayın, infilâk maddesi)

Mandal (reze)

Meteriz (istikâm, sığınak)

Muştuluk

Netica (netice)

Ograyisati (oğramak)

Otlak

Palta (palto)

Perçin (başın tepesindeki saç)

Pusat (silâh)

Ruşvet

Salma (zincirli topuz)

Salt

Simit (bir nevi ekmek)

Suldırma (ağıl)

Şilte (pamuk veya yünden oturulacak düşek)

Tava

Tetik

Tiftik

Tokmak

Tozluke (tozluk, ayak sargısı)

Tufkun (beceriksiz)

Uğur-ola

Ustra (ustura)
 Varidat
 Vergiya (vergi)
 Zenbily (bir nevi sepet)
 Zevzek (alaycı,* esprili)

3. تورکجه دن به شناخته جی لغتی - MALİ TURSKO-BOSANSKI REÇ-
 NİK (=TÜRKÇEDEN BOŞNAKÇAYA CEP SÖZLÜĞÜ).

Hazırlayan : Ahmed Kulender.

Yayın tarihi : 1912.

Yayın yeri : Beynelmîlel Ticaret Basımevi, Manastır.

Cilt sayısı : I.

Sayfa sayısı : 210.

Sözlüğün üçüncü sayfası transkripsiyon üzerine verilmiştir. Dördüncü sayfa-
 sında kısaltmalar açıklanmıştır. Sözlük, 5. sayfa ile 206. sayfalar arasında yer al-
 maktadır. İki sütun halindedir. İçinde 6000 kadar kelime bulunmaktadır. Türk-
 ççe sözcükler, Arap harufatıyla ve parantez içinde olup Lâtin harufatıyla transkripsi-
 yonları verilmiştir. Boşnakça sözcükleri de Lâtin harufatıyla yazılmıştır. 207-209. say-
 falarında ise düzeltmeler de yapılmıştır. Sözlükte çok sayıda Türkçe kelime oldu-
 ğundan ve bunlar tamamen konuşma dilinden derlenmiş bulunduğundan bu söz-
 lüğün değeri bir kat daha artmaktadır. Aşağıdaki örneklerde lüzumlu görülen ba-
 zı kelimelerin manaları yazılmıştır.

a) Sıradan (Sayfa : 40/a) :

بىللمك (bellemek)
 بىلى (belli)
 بلوك (bölük)
 بىللمك (belemek)
 بىلرلسز (belirsiz)
 بىلرلمك (belirmek)
 بن (ben)
 بن (bin) Ar.
 بنا (bina') Ar.
 بناءً عليه (binaen aleyh) Ar.

بندہ	(bende) Fa.
بنم	(benim)
بنی	(beni) Ar.
بنيہ	(buniye) Ar.
بو	(bu)
بوحك	(böcek)
بوداق	(budak)
بودامق	(budamak)
بودجه	(büdce)

b) Derlenmiş Türkçe kelimelerden (sırasız) :

اروق	(aruk) zayıf - cılız
اوزتمك	(üzzenmek) davranmak - çalışmak
وصالاتك	(uslanmak)
اوصاو	(usli)
آياق يولى	(ayak yoli) helâ
ايراتمك	(ipranmak) yıpranmak
پرتلمك	(bertelmek) birini öfkeletmek - dertletmek
توركي چاغيرمق	(turki çağırmaq) türkü söylemek
چيمديرمق	(çimdirmek)
خايلاز	(haylâz)
دپره تمك	(deprenmek) yerinden oynamak
ديورتمك	(divermek)
زوكورد	(zugurt)
سېرپمو	(serpme) ağ
سېورلمك	(sivrelmek) sıyrılmak
شاقلاز	(şaklabaz)
صنولجى	(soğulcan) solucan
صيرتمك	(siritmak)
طشره	(daşra) dış
طوار	(dovar) davar
قاچامق	(kaçamak) mısır ununun haşlanmasıyla bir nevi pide.
قاچيقاق	(kaçıklık) saflık - delilik
قاييردامق	(kakırdamak) tavuk gibi bağırmaq
قاييردانى	(kakırdak)

قوشلق	(kuşluk) öğle- öğle yemeği
كوره مك	(güremek) kırmak - koparmak - budamak
كهله لئمك	(kehlelenmek) bitlenmek
مزله مك	(mezelemek) birinin taklidini yapmak
هرك	(herek) keskin
يدمك	(yedmek) yol göstermek - göndermek
يوغورمق	(yoğurmak)
يولمق	(yolmak) kökten çıkarmak
بوزغلامق	(buzağılamak) yavrulamak

4. *TURKTSİZMİ U SIRPSKOHIRVATSKOM YEZİKU (=SIRPÇAHIRVATÇA DİLİNDE TÜRK SÖZLERİ)*

Hazırlayan : Abdullah Şkalyiç

Yayın tarihi : 1966.

Yayın yeri : «Svetlost» yayınevi, Sarayevo.

Cilt sayısı : I.

Sayfa sayısı : 662.

Sözlüğün 7. sayfasından 9. sayfasına kadar önsöz ve 11. sayfasından 45. sayfasına kadar Türkçe sözlerin Sırpçahırvatça dillerine yerleşmiş şekilleri, 47-48. sayfasında Arap hurufatının transkripsiyonu, 49-58. sayfalarında kısaltmalar ve 59-62. sayfalarında da bibliyografya yer almaktadır. Sözlük, 65-658. sayfalar arasında bulunmaktadır. Sondaki 659-661. sayfalar arasında özel adların alfabetik dizimi vardır. Sözlük içinde Türkçe kelimeler aralıklı dizilmiş olup, Sırpçahırvatça karşılıklarıyla (açıklamalarıyla) Lâtin hurufatıyla yayınlanmıştır. İçinde 10.000 kadar kelime bulunmaktadır. Sözlük, iki sütun halindedir. Bu sözlük, Sırpçahırvatça diline ne gibi kelimelerin geçtiğini ve dil bilgisi açısından ne gibi değişiklikler olduğunu anlamak bakımından bugüne kadar yayınlanmış olan sözlüklerin en değerlisi sayılmaktadır.

B

SIRPÇA VEYA MAKEDONCA - TÜRKÇE OLAN SÖZLÜKLER 1. *REÇNİK OD ÇETİRİ YEZİKA (=DÖRT DİLDEN SÖZLÜK)*

Hazırlayan : Corce M. Pulyevski.
 Yayın tarihi : 1873.
 Yayın yeri : N. Stefanoviç Yayınevi, Belgrad.
 Cilt sayısı : I.
 Sayfa sayısı : 77.

2. REÇNIK OD TRİ YEZİKA (=ÜÇ DİLDEN SÖZLÜK)

Hazırlayan : Corce M. Pulyevski.
 Yayın tarihi : 1875.
 Yayın yeri : Devlet Yayınevi, Belgrad.
 Cilt sayısı : I.
 Sayfa sayısı : 162.

Sözlük, Sırpça-Makedonca, Türkçe ve Arnavudça olarak üç dilde yayınlanmıştır. Yazar, daha önce 1873 te 4 dil üzerine (Sırpça-Makedonca, Türkçe, Arnavudça, Yunanca) bir sözlük tertip etmişti. Yukarıda iki numaralı başlıkta adı geçen sözlük, bu 4 dil üzerine tertip edilmiş olan sözlüğün içinden Yunanca kelimelerin çıkarılması ve diğer dillerdeki kelimelerin daha ziyade zenginleştirilmesiyle meydana gelmiştir. Yazarın ilk sözlüğü ile bu ikinci sözlüğü Makedonya edebiyatının başlangıcını teşkil etmektedir⁷.

3. SIRPSKO - TURSKI, TURSKO - SIRPSKI REÇNIK (-SIRPÇA - TÜRKÇE, TÜRKÇE - SIRPÇA SÖZLÜK)

Hazırlayan : Aleksa Y. Papoviç-Sarayliya.
 Yayın tarihi : 1899.
 Cilt sayısı : I.
 Sayfa sayısı : 349.

Sözlüğün I - V. sayfalar arası yanlışlıkların düzeltilmesine ve önsöze hasredilmiştir. Yazar, önsözünde yayınlanmış birçok sözlüklerde Arapça, Farsça bir yığın kelimenin Türkçe diye telâkki edildiğini fakat bunların hiçbir dile uymadığını

⁷ Bunun için bk: G. Hazai, «Rumeli Ağzları Tarihinin İki Kaynağı Üzerine», TDAY «Belleten», Ankara - 1964. s. 117-120.

⁸ Aynı eser ve Haralampije Polenakoviç «Makedonskata književnost» (Makedon Edebiyatı), Üsküp - 1969. s. 148.

ğını açıklamaktadır. Yazar, aynı önsözünde yeni yetişen Türk yazarlarının çok sayıda Arap ve Fars kelimelerini terkederek onların yerine arı Türkçe kelimeleri kullanmakla Arap ve Fars dilinin eserlerden, edebiyat dilinden sıyrılmalarına büyük bir emek sarfettiklerini yazmaktadır. Önsözünden VI. sayfasında kitabın içerikler yayınlanmıştır. Sözlükteki bütün her şey Kiril hurufatıyla yayınlanmıştır. Sırpça-Türkçe sözlük 1-80. sayfalar arasındadır. İki sütun halindedir; ortalama 4800 kadar kelime ihtiva etmektedir. Türkçe-Sırpça sözlük ise 81-227. sayfalar arasında bulunmaktadır. Bu 147 sayfa içinde ortalama 8800 kadar söz vardır. 228-249. sayfalar arasında Türk hurufatı, kelimeleri ve sıfatları üzerinde az çok durulmuştur. 250-267. sayfalarda Türk, Arap, Fars atasözleri ve vecizeleri derlenmiştir. Daha sonra 268-313. sayfalarında da Sırpça-Türkçe ve 314-349. sayfalarında Türkçe-Sırpça konuşmalar verilmiştir. Bu sözlük, özellikleri bakımından zengin bir dil hazinesi olduğu için sözlükten bir sayfa ve Türk atasözleri ve vecizelerinin ise hepsini bir örnek olmak üzere oldukları gibi Türk harfleriyle vermeyi uygun bulduk. Bütün sözlük, konuşma dilinden hazırlandığı ve halk edebiyatı ile Türk atasözlerini ve vecizelerini derlediği için Türk dili incelemelerine bir kat daha değer katmaktadır.

a) Sözlük sırasından (Sayfa : 178) :

frenk
frenk uzumi
frenk turpi
frenkçe
furuht itmek
furun
furunci
fira
ferhenk
feryad itmek
ferik
ferik'k
firildanmak
fesad itmek
fesadci
fistik
fesh itmek
fiskiye

fesliyen	فصلیّان
fişirdamak	فیشردامک
fiskırmak	فیسکیرمک
fişildamak	فیشیلدامک
fişenk	فیشینک
fişengci	فیشینگی
fişenkhaneye	فیشینخانیه
fesahat	فصاحت
fasl itmek	فصلیت

B. Yalnız Türk atasözleri ve vecizeleri :

Kul ile Tanrının arasına girilmez. کول ایله تانرین اراسینا گیرلمز.

Bir zevc bir k'zın cemalundan ziyade cemaluna bakmalıdır. بیر زعج بیر ک'زین جمالوندان زیاده جمالونا باکمالدیر.

Hayasız yüz nursız göz gibidir. هیا سوز یوز نارسوز گوز گیبیدیر.

Gururden şişan elbete bir gün patlar. گورردن şişان ایلبته بیر گون پاتلار.

Magrurun hasmi Allahdır. ماغرورون هاسمی اللاهدیر.

Efendinin nazari ate timardır. ايفندینین نازاری آتیه تیماردیر.

Elini başkasunun cebuna, cozuni mektubuna bir vakit sokma. ايلینو باشکاسونون چیبونا، چوزونو مکتوبونا بیر واکیت سوکما.

Dostun şamarından korkma düşmanın nuvazişinden kork. دوستون şamarından کورکما دüşماننن نوووازیşیندن کورک.

En güzel intikam kötülüğe eylik itmektir. اين گوزل ایتیکام کوتولुگه ایلک ایتمکتیر.

Dunyaden bikilmiş ademden fayde beklema. دوینیا دین بیکلیمش ادمدن فایده بکلما.

Buyledır ahvali alem, gâh şadi gâh ganem. بویله دیر اهلالی ایلیم، گاه şadi گاه گانیم.

Zeri halis ve kyelami hukyema nerde olurse husni kabul olunur. زیری هالیس و کیلیمی هکویهما نیرده اولرسه هوسنی کابول اولونور.

Göz terazu akıl mizan. گوز تیرازو اکیل میزان.

Akıl olan fursati fevt itmez. اکیل اولان فورساتی ففوت ایتمز.

Akla gelmeyen başa gelir. اکیلا گیلمیین باشا گیلر.

Biyuk hikmetler k'sa şuzlerde bulunur. بویوک هیکمتلر ک'سا şuzلرده بولونور.

Evvel nazar, sonra pazar. ايفول نازار، سونرا بازار.

Anasuna bak k'zını al, kenaruna bak bezini al. اناسونا باک ک'زینی آل، کینارونا باک بیزینی آل.

Aglamayan cocuga meme virmezler. اگلمايان چوچوغا ميمه ویرمزلر.

Tuli umur a sar ve efkârün kesret ve vuşatinden ibaretdır. تولی اومور ا سار و ايفکارون کسرت و ووشاتیندن ایلبارتدیر.

Ne mal ile dır, ne salile dır, beyim ululuk kemal ile dır. نه مال ایله دیر، نه سالیله دیر، بایم اولولوک کمال ایله دیر.

Asıl zadedden kemluk gelmez. اسیل زادهدن کملک گیلمز.

Riyam olan amelun ziyasi olmaz. ریام اولان املون زییاسی اولماز.

R'z insanun kanı behasidur. ر'ز انسانون کانی بهاسیدور.

Kişi noksanuni bilmek gibi irfan olmaz. کیشی نوكسانونی بیلک گیبی ايرفان اولماز.

İnsanun ayinasi efâlidir. اينسانون ایلیناسی ايفالیدیر.

Kişi her bilmedigini ayaginun altuna alsa göka ırır. کیشی هر بیلمدیگینی ایلاینون ایلتونا آلسا گوکا ايریر.

İnsanun resmi manevisi meslektur.
 Evli adam gayilesiz olamaz.
 Altun eli bıçak kesmez.
 İnsani hayati ebedî ile muammer iden eserleridir.
 Elden gelen hayri derig itma.
 İbadetlerin en makbuli halka eyluk itmektir.
 Eyyuluk zay olmaz.
 Cefayi çekmeyen adem sefanun kadrini bilmez.
 Vatan ugurunde fiyadi can iden nami baki kalur.
 Miri mali baluk kilcigirdır yutulmaz.
 Borc uzeruna borc iden, yalan suylemege mecbur olur.
 Duşman kaninden tatli şeyi, yoktur cihanda.
 Cumhure muhalifet kuveyi kahatadendir.
 Gurur pek çok duvel ve umemun harabuni mucceb olmışdır.
 Davets'z gelen ruasats'z gider.
 Silsuzun dili yalancinun dilunden eyudur.
 Nedamet tsmulsız kararden dogmaz.
 Şer tarikile hayire varılmaz.
 Şeker dişleri bozdigi gibi mudahaneda karbi ifsad ider.
 Yalan var ki gyerçekden yekdir.
 Yalan ile iman bir yerde durmaz.
 Nasihat kabul itmeyan imdad taleb itmemelidir.
 Mehabet şirket kabul itmez.
 Yarisız kalur cehanda ayibisız yar isteyan.
 Umud ile yaşayan açlukden ulur.
 Suni insani tabiate rekabet eyiler.
 Ugrenmek ar olmaz.
 Mizrak çuvala sigmaz.
 Aduden intikam almak cibi dunyade kâm olmaz.
 Yanlış hesap Bagdadten doner.
 O curmun uzri müşkildır kâminden zuhur eyler.
 Badheva sirke baldan tatlidir.
 Bir deligi olan fare çabuk tutilur.
 Kesemedigun eli upda başına koy.
 Kimun arabasuna binersan, anun turküsuni çağır.
 Çok tâzim bir nevi tahkidir.
 Bir umetun dereceyi medeniyeti, ve ahlaki emsal-şarki ve oyunlerinden an-
 laşılır.
 Bir milletun durubi emsali ayineyi efkâri dır.
 Erteye kalan arkaye kalur.

Bugünkü işi yarına brakma.
 Necabet kişiye sermayei itibardır.
 Egri otur dogri süle.
 İnsane sadakat yakışır görsada ikrah, yardumcisidir dogrilerin hazreti Allah.
 Duşmanun le görüşen dostunden kork.
 Eski dost duşman olmaz yenisinden vefa gelmez.
 Lakırdi torbaye girmez.
 Kendusunden başka kimseyi duşunmayan adam şayani nefretür.
 Gayret ve hamiyet her bir belaye karşı bir istihkâmdur.
 Cesur olana baht elini uzanur.
 Efendiyi efendi iden hademesidir.
 Mansib bir destimaldır, elden gezer.
 Yaş yetmiş iş bitmiş.
 Baş ol da eşek başı ol.
 Hepisinden bahtli beşikde olan.
 Tali yar olanun yar sarar yaresini.
 Asluni saklayan haram zadedir.
 Akçe akçe ile kazanilir.
 Allah saburli kuluni sever.
 Sabr aci dur feket mivesi tatli dir.
 Sabr ve teâmül nedametle birleşmez.
 Mudahinlerun tefeyuz itigi yerde namusli adem çurur.
 İki kibleye tapanda din olmaz.
 İhtilafi diyanet mazhari adalet olmakta mani deyildir.
 Armudun eyusuni ayi yer.
 Ak akçe kara gün içündür.
 Fursati elden kaçiran bahtunden şikâyet itmemelidir.
 Vakıtsız açılan gül tiz solar.
 Kelamundan olur malum kişinun kendi mikdari.
 Aradi da buldi.
 Altun ateşte insan mihnete belli olur.
 Meşveret suneti şerifdir.
 Tok iken yemek yeyen mezaruni diş ile kazar.
 Fenalıkden el çek o da senden el çeksun.
 Her şeyun ilmi cehlundan yekdir.
 Kölke etma başka ihsan istemem.
 Arzu iktidari tevli ider.
 Bir kadinden intikam almak istersen ununde diger bir kadini medh it.
 Kadinsız hane - çiçeksız yaz.
 Kadinsız hane - çiçeksız yaz.

Evi ev iden kadındır.

İnsanlerin bahtiyarlığı kadınlerin elinde dir.

İmani ekmele olan mumin kendi ehliyle hulki hasen olandır.

Suküt ile davasını gayib itmiş kadın yoktur.

Bir evde düzen olunca, o evde düzen olmaz.

Dişleri güzel olan kadın dayıma güler.

İtte vefa olur avrette olmaz.

Biyuk başın biyuk ağrısı var.

Hareket olmadıkçe bereket olmaz.

Tenbel'k bal yemez.

Tenbel'k yavaş, yavaş gider ve fakirliği yolda bulur.

Evel can sonra cihan.

Halal mal zay olmaz.

Eyu gün sabahtan belim olur.

4. NAYNUJNİYİ TURSKİ RAZGOVORİ (=EN FAYDALI TÜRK KONUŞMALARI)

Hazırlayan : Otto Hilman.

Yayın tarihi : ?

Yayın yeri : Sarayevu.

Cilt sayısı : I.

Sayfa sayısı : 16

Sözlüğün hiçbir sayfasında tarih olmadığı için yayınlandığı tarih bilinmiyor ama sözlüğün son sayfasında, bir okuyucunun, kitabı okurken attığı 21.V.1919 tarihinden onun bu yıldan daha önce yayınlanmış olduğunu ortaya koymuş. Bu 16 sayfa içinde ortalama olarak 600 kadar karşılıklı konuşmalar yer almaktadır. Burada Sırpça ve Türkçe konuşmalar Lâtin harfleriyle yayınlanmıştır. Bütün kelimeler ve cümleler büyük başlıklarla bölümlere ayrılmıştır. Bu sözlük konuşma ağzlarını öğrenmek için en iyi bir belge sayılmaktadır.

Örnekler :

a) Sıradan (Sayfa 8) :

koli (ayagi) kiri-dim

bir kepek bana isirdi

soluk

alayamam (ginde, gecede)

nefes

ishal-im var. amel-im yok

eczaci (ezaci)

sitma-m var

eczaci dikâni (ezaci) hane

ateş-im var

toz

eksiriyim var	sirginlik
nevazil oldum	kabislik veren
ne yeyeceyim?	diş agri-si için ilac
ne içeceyim?	pire toz-u
yara	bekleim-mi?
dil	sora gideceyim
elçi	enli
yiksek	biyik
kisa	kiçik
dar	alçak
rica etmek	buyurunuz!
rica ederim	rica ederim, bana verin!
bu gazeteyi okudunuz-mu?	bana gesterin!
cevab vermek	

B. Öteki sayfalardan derlenenler (sırasız) :

renk, boya	cuma ertesi(gini) veya sebt
kar kara	nemçe seyleye bilir misiniz?
kil renkli, kir	aninle seylemeli-im
sira benim var-mı?	bu oda yedi gin için alirim.
saçlar-imi tara (düz)	nereye gidiyor-udunuz?
dur! yah-iyor	niçin eve gitmeyorsun?
gazetaya okudunuz-mu?	salsa ile sigir et-i
okuyor-mu? okumuyor.	salamura hiyar
bazâr ertesi gini	Svitsera peyinir-i
yemek (taam etmek)	pişmiş (sid)
sofra bez-i	yine genişelim!
daha bir az şeker	şekirler olsun, pek iyi-im.
yarim dozina (yarim teste)	seyle-beyle
bir kaç cins (tirli) var-mi?	maniket
souk aldım!	çeyrek
kondu-lar, botin, çizme-ler	tiranti
ombrela	kopça, doime
redengot	Sarayevo treno-su bu mu?
kalemtraş	iç kişi iz!
bu kalemi ile yazamam	memşa (abdesthane) nerede?
bu arabaya gire bilir-mi-im?	yeni bir şey size de-yece-yim
yarin giderim! hizabimi veriniz!	ombrela-nizi g-aib etme-diniz-mi
kondukter, Sarayevoye birinci, ikinci, içinci posto bana ve!	

5. *MAKEDONSKO - TURSKİ REÇNIK (=MAKEDONCA - TÜRKÇE SÖZLÜK)*

Hazırlayan : Mile Körvezirovski - Kevser Seyfullah.

Yayın tarihi : 1967.

Yayın yeri : «Prosvetno delo» yayınevi, Üsküp.

Cilt sayısı : I.

Sayfa sayısı : 657.

Sözlüğün 5-8. sayfalarında önsöz, 9-12. sayfalarında sözlüğün bünyesi, 13-14. sayfasında bibliyografya ve 15. sayfasında kısaltmalar, 16. sayfasında ise Makedon alfabesi iki dil halinde verilmiştir. Sözlük 19. sayfadan 634. sayfaya kadardır. İçinde de ortalama olarak 27.000 kadar Makedonca kelime vardır. Bu kelimeler daha seyrek olarak Kiril harufatıyla yazılmıştır ve bunlara Türkçe karşılıklar verilmiştir. Sözlükten sonraki 21. sayfa içinde Makedon dilbilgisi üzerinde durulmuştur.

6. *YUGOSLOVEN U TURSKOY (=YUGOSLAV TÜRKİYE'DE)*

Hazırlayan : Fehim Nametak.

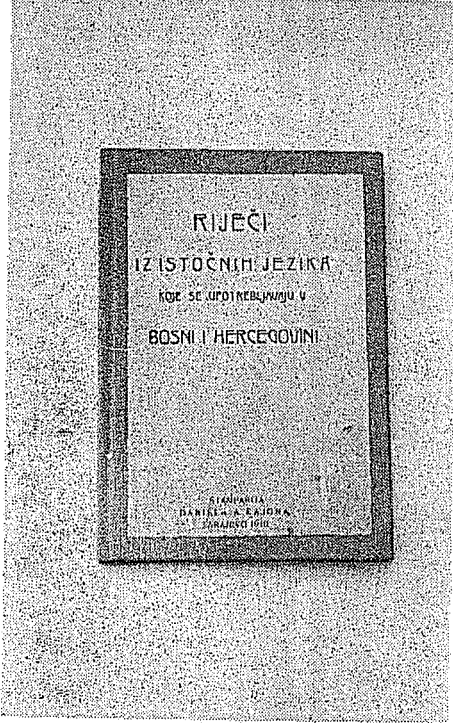
Yayın tarihi : 1969.

Yayın yeri : Sarayevu.

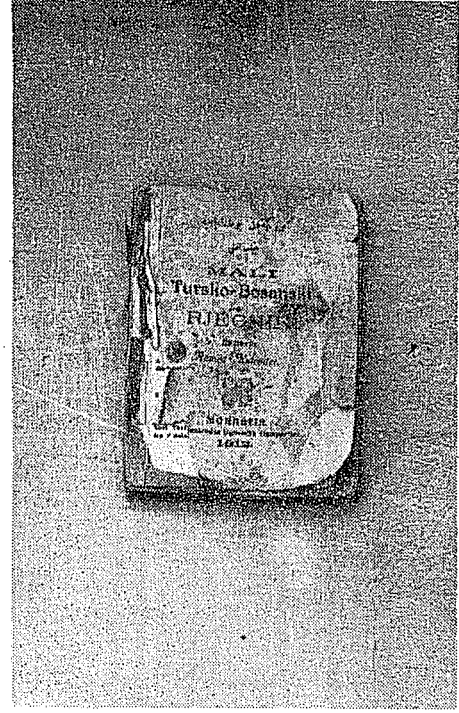
Cilt sayısı : I.

Sayfa sayısı : 60.

Bu konuşmalar kitabının 3-5. sayfalarında önsöz ve Türk alfabesi verilmiştir. Karşılıklı Türkçe konuşmalar daha siyah başlıklarla 36 bölüme ayrılmış olup 7-36. sayfalarda bulunmaktadır. 39-44. sayfalarda Türk dil bilgisi ve 47-59. sayfaları kitabın münderecatına ayrılmıştır.

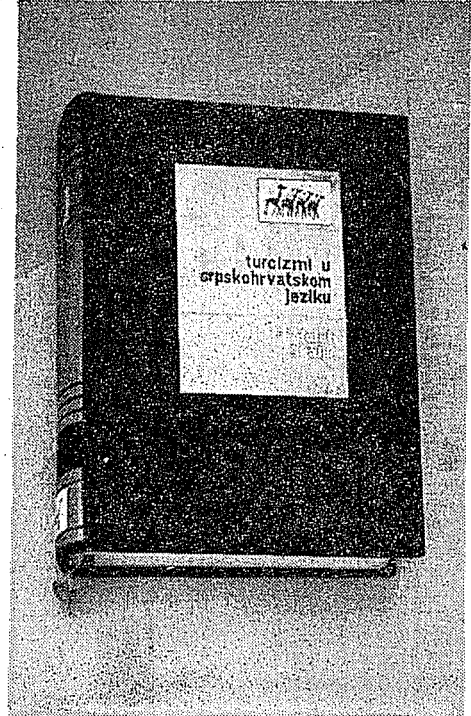

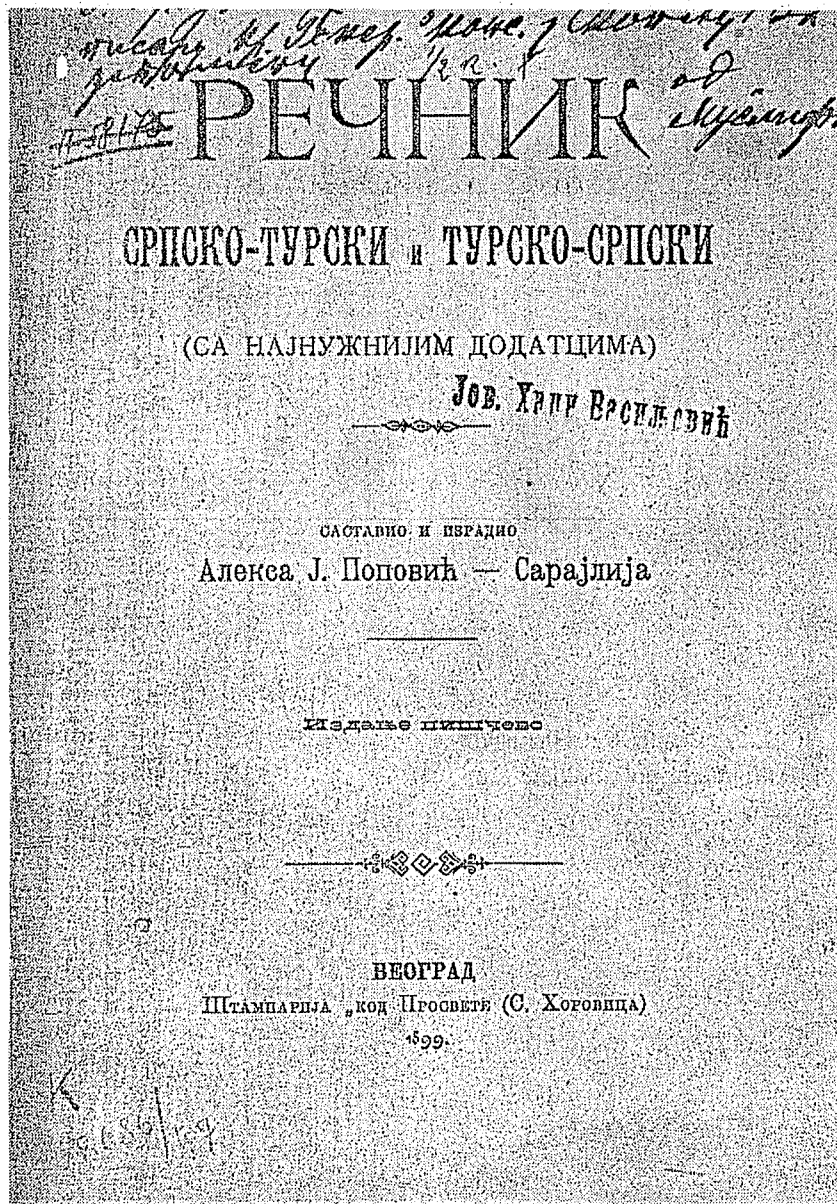
Resim I. A-2, Bosna ve Herseg'de kullanılan doğu dilleri sözlüğü.

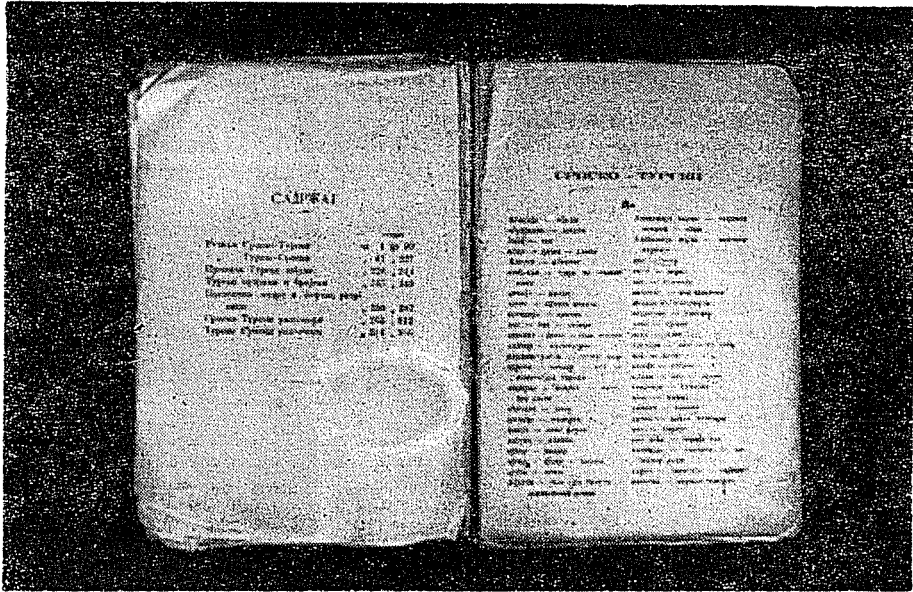
Resim II. A-3, Türkçeden Boşnakça'ya cep sözlüğü.

Resim III. A-4, Sırpça-Hırvatça dilinde Türk sözleri.

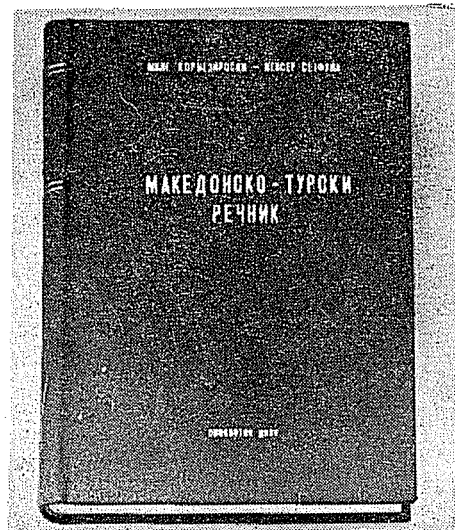
Resim V. B-3, Sırpça-Türkçe, Türkçe-Sırpça sözlük.

Resim IV. B-3, Sırpça-Türkçe, Türkçe-Sırpça sözlük.

Resim VI. B-4, En faydalı Türk konuşmaları.

Resim VII. B-5, Makedonca-Türkçe sözlük.